

Б.Одгэрэл

Отгонтэнгэр Их Сургуулийн багш, МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхмийн докторант

Хураангуй: Шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоог тодорхойлох харьцууллын аргыг түлхүү хэрэглэсэн энэхүү судалгааны өгүүлэлдээ дэлхий дахины хууль тогтоох байгууллага дахь эмэгтэйчүүдийн төлөөллийн тоо, эзлэх хувийг харьцуулан, улс орнуудын хууль тогтоох байгууллагад эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг оруулж буй арга механизмыг судлаж, Монголын эмэгтэйчүүдийн шийдвэр гаргах түвшний оролцооны цаашдын чиг хандлагыг тогтоохыг зорьсон билээ.

Түлхүүр үг: Феминизм, эмэгтэйчүүдийн улс төрийн эрх, хууль тогтоох байгууллага, квот, сонгох, сонгогдох эрх

Үндсэн хэсэг

Нийгмийн улс төрийн амьдралын хүрээнд эмэгтэйчүүдийн нөлөөлж эхэлсэн байдлыг түүхийн цаг хугацааны хувьд авч үзвэл МТӨ 3000 жилийн тэртээ эртний Египетийн хатад улс орноо захирч байсан тухай түүхийн баримт үлдсэн байх бөгөөд хамгийн анх түүхэнд нэрийг нь дурдсан эмэгтэй удирдагч бол Урукын дайны дараах тусгаар тогтносон Месопотамын хот улсыг МТӨ 2500 жилийн тэртээ захирч байсан Ку Бабаг гэж тэмдэглэжээ¹⁴⁰.

Эмэгтэйчүүдийн эрхийн тухай асуудал харьцангуй хожуу үед буюу XIX зууны эхэн үеэс үүсэлтэй юм. Чухам тэр үеэс эмэгтэйчүүд улс төр нийгмийн амьдралд татагдан орох эхлэл тавигдсан гэж үздэг билээ. Энэ үед эрэгтэй эмэгтэй хүйсийн тэгш байдлын тухай нийгмийн шинэ онол Феминизмийн /Feminism/ үзэл санаа бий болж эмэгтэйчүүд эдийн засаг, нийгмийн салбарт орж амжилт гаргах боломжтой болжээ. Феминизм нь нийгэмд эмэгтэйчүүдийн тэгш байр суурийг илэрхийлж, ярьж, ойлгож, эрхийг нь хамгаалах үзэл санаа юм. Феминист үзэл санаа, феминистүүд 1872 оноос Голланд, Франц 1890 оноос Их Британид, 1910 оноос Америкт би болж үүсчээ. Оксфордын англи хэлний толь бичигт 1894 онд анх феминист гэж өөрсдийгөө нэрлэгсэд гарч ирсэн гэж тэмдэглээд 1895 онд Их Британийн “Дэйли Ньюс” сонинд анх Феминист нэр томъёо Францууд шууд хэрэглэжээ. Феминизм үзэл санааны хувьд хэд хэдэн үе шатыг дамжсан бөгөөд эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэх, өмч эзэмших эрхийг бүрдүүлж өгөхийг шаардаж эхэлсэн тэмцэл өнөөдөр шийдвэр гаргах түвшинд төлөөлөлтэй байх, нийгмийн тэгш эрхийн төлөөх тэмцэл болон өөрчлөгджээ.¹⁴¹

XX зуунд эмэгтэйчүүдийн эрхийн асуудлыг дэвшүүлэн, нийгэм улс төр, эдийн засгийн салбарт тэгш эрхтэй оролцуулах шинэ хандлага гарч зарим үр дүнд хүрсэн байна. Тухайлбал эмэгтэйчүүд боловсрол олж авах, ажил эрхлэх, улс төрд оролцох зэрэг асуудалд ихээхэн өөрчлөлт гарч ардчилсан институцууд бодлого боловсруулж шийдвэр гаргах түвшинд хүйсийн тэгш оролцоог хангах

¹⁴⁰ <http://www.guide2womenleaders.com/>

¹⁴¹ Marie-Jean-Antoine-Nicolas Caritat, Marquis de Condorcet, On the Admission of Women to the Rights of Citizenship (1790), The First Essay on the Political Rights of Women. A Translation of Condorcet's Essay "Sur l'admission des femmes aux droits de Citoy" (On the Admission of Women to the Rights of Citizenship). By Dr. Alice Drysdale Vickery (with preface and remarks) (Letchworth: Garden City Press, 1912).

шинэ зорилтыг тунхагласан юм. XX зууны сүүлийн хагаст эмэгтэйчүүдийн талаархи тогтсон ойлголтуудад огцом өөрчлөгдсөн байна. Эмэгтэйчүүд зөвхөн гэр бүлийн хүрээнд гол байр суурьтай байна гэсэн энгийн хэвшмэл ойлголт эвдэрч, дэлхийн II-р дайны үеэс эмэгтэйчүүдийн ажил хөдөлмөр эрхлэлт харьцангуй өссөн байна. Эмэгтэйчүүдийн мэргэжлийн ажил хөдөлмөр эрхлэх, боловсрол эзэмших, олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцох чадвар ихээхэн дээшлэв. Нийгмийн амьдралын ихэнх салбарт нарийн мэргэжил эзэмшсэн эмэгтэйчүүдийн тоо өсч эмэгтэйчүүдийн чадавхи боломж нэмэгдлээ.

Ардчилсан болон ардчилсан бус аль ч нийгэмд эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдийн хоорондын харилцааны асуудлыг хөндөөгүй нийгмийн ямар нэг өөрчлөлт түүхэнд байхгүй гэж болно. Эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгийн анх ардчилсан орнууд хүлээн зөвшөөрч баталгаажуулсан боловч олон орон эхний жилүүдэд тодорхой алхам хийхээс цааргалж байлаа. Жишээ нь АНУ, Нэгдсэн Вант Улсын эмэгтэйчүүд санал өгөх эрхээ 1920, 1930-аад онуудад олж авсан байдаг.¹⁴²

Шинэ Зеланд анх 1893 онд эмэгтэйчүүдэд сонгох эрхийг бүрэн олгосон анхны орон болсон бол Финланд 1906 онд эмэгтэйчүүдийнхээ сонгох, сонгогдох эрхийг баталгаажуулжээ. XXI зууны эхэн гэхэд дэлхийн улс орнуудын 95 хувь нь эмэгтэйчүүдийн улс төрийн эрх, тухайлбал сонгох, сонгогдох эрхийг баталгаажуулаад байна.

Ардчилсан засаглалын нэг гол зарчим нь хүний эрхийг хүндэтгэх явдал бөгөөд түүний дотор эрэгтэйчүүд болон эмэгтэйчүүдийн улс төрийн тэгш эрхийг бүрэн хангах явдал багтдаг. Олон зууны туршид эмэгтэйчүүдийн эрхийн тухай яригдаж тодорхой өөрчлөлтүүд гарч байгаа ч эмэгтэйчүүдийн улс төр, эдийн засаг, нийгмийн эрх эрх чөлөөг хангах нь бодит байдал дээр хангалттай биш байсаар байна. Эрчүүд, эмэгтэйчүүдийн хууль тогтоох үйл ажиллагаанд оролцох тэгш төлөөлөл нь 1979 онд НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейгаас баталгаажуулж 1981 оноос хүчин төгөлдөр хэрэгжих болсон Эмэгтэйчүүдийн эсрэг бүх төрлийн хүчирхийллийг устгах тунхаглалын гол агуулга билээ. Энэхүү тунхаглалд улс орнууд гарын үсэг зураад 30 гаруй жил өнгөрч, энэ хугацаанд 179 орон энэхүү конвенцид нэгдэн эмэгтэйчүүдийн шийдвэр гаргах түвшин дэх төлөөллийг нэмэгдүүлэхийг идэвхийлэн дэмжиж байна.

1995 онд НҮБ-ын дэлхийн эмэгтэйчүүдийн IV дүгээр их хурал Бээжин хотод болж “Бээжингийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө” гэж нэрлэгдсэн баримт бичиг гаргасан бөгөөд түүнд дурдснаар “Шийдвэр гаргах бүх түвшинд эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин ялгаатай байна”, “Эмэгтэйчүүдийн хөгжлийг дэмжих механизм бүх түвшиндээ хангалттай бус байна” гэж заасан нь эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг чиглүүлж өгсөн гол заалтуудын үндэс нь болжээ¹⁴³. Эдгээр заалтууд нь 1995 он гэхэд дэлхийн хэмжээнд Парламентад эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь буурч доод танхимд 1985 онд 12%, дээд танхимд 12,7% байснаа арван жилийн дараа доод танхим дахь эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл 11,6% болж, дээд танхим дахь эмэгтэйчүүдийн хувь 9,4% болжээ.

Сүүлийн 15 жилийн дотор улс үндэстнүүдийн парламентад эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл нэмэгдэхэд ихээхэн дэвшил гарсан. 1995 онд

¹⁴²Anna Coote“New gender agenda: Why women still want more” 2000, UK p-86

¹⁴³Парламент дахь эмэгтэйчүүд Тоо ба агуулга, 16-р тал

дэлхийн хэмжээнд эмэгтэйчүүд нийт парламентын гишүүдийн 11,3%-ийг эзэлж байсан бол 2005 онд энэ тоо 16% болж өсчээ.¹⁴⁴ Харин 2012 оны 10 сарын 31-ний байдлаар дэлхийн хэмжээнд хууль тогтоох хурлын 20,4%-ийг эмэгтэйчүүд эзлэх болсон байна.¹⁴⁵

Дэлхийн Парламентын бүх танхимын дунджаар авч үзвэл	
Нийт Парламентын гишүүдийн тоо	45908
Эрэгтэй гишүүдийн тоо	36553
Эмэгтэй гишүүдийн тоо	9355
Эмэгтэйчүүдийн дэлхийн парламентын бүх танхимд дунджаар эзэлж буй хувь	20.40%

Дэлхийн хэмжээнд хууль тогтоох байгууллага дахь эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувийг бүсчлэн авч үзвэл Скандинавын улс орнууд хамгийн өндөр буюу бүсийн хэмжээнд 42,0% үзүүлэлттэй тэргүүлж байна.

	Нэг танхимтай парламент болон парламентын доод танхимуудад	Сенат болон парламентын дээд танхимуудад	Хоёр танхимыг нэгтгэж авч үзвэл
Скандинавын улсуудад	42.0%	---	---
Хойд ба Өмнөд Америк	23.8%	24.6%	24.0%
Европ /Скандинавын орнуудын оролцуулаад/	23.6%	21.1%	23.1%
Европ /Скандинавын орнуудын оролцуулахгүйгээр/	21.9%	21.1%	21.7%
Африк	20.8%	17.4%	20.4%
Ази	18.5%	14.2%	18.0%
Араб	14.9%	6.4%	13.2%
Номхон далайн орнууд	12.7%	34.8%	15.2%

Эх сурвалж : <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>

Онолын хувьд сонгогдох буюу нэрээ дэвшүүлэн сонгуульд өрсөлдөх эрх нь сонгох эрх дээр суурилдаг. Харин бодит байдал дээр нэр дэвшигчдийн ихэнх нь эрэгтэйчүүд байдгаас эмэгтэйчүүд хууль тогтоох байгууллагад сонгогдож ажиллах нь тодорхой хязгаартай байсаар байна. Эмэгтэйчүүд

¹⁴⁴<http://www.ipu.org> 2005оны 1 дүгээрсарын 31 статистикмэдээ.

¹⁴⁵ <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>

сонгуульд нэр дэвшихэд зориулан квот¹⁴⁶ тогтоох нь хууль тогтоох байгууллагад эмэгтэйчүүдийн тоо нэмэгдэхэд хамгийн үр дүнтэй механизм юм. Үндсэн хуулиар болон сонгуулийн хуулиараа квотыг зохицуулсан нь гадаад улс орнуудын хувьд 1990 оны үеэс хэрэгжиж эхэлсэн байна. Тухайлбал, Балба /1990 онд Парламентын суудлын 5%/ Аргентина /1991онд Парламентын суудлын 30%/ зэрэг улсуудыг нэрлэж болно. 2005 онд 90 гаруй улс ямар нэг хэмжээгээр намынхаа дүрмэнд буюу албан ёсоор хуулиндаа квотын тухай заасан байна. Эдгээрээс 50 гаруй улс оронд улс төрийн намууд сайн дураараа өөрийн дүрэмдээ эмэгтэйчүүдийн квотыг тусгасан байна.

Парламент дахь эмэгтэйчүүдийн суудлын тоогоор эхний 10-т эрэмбэлэгдэж байгаа улс орнуудыг авч үзвэл:

	Улс	Нэг танхимтай парламент болон парламентын доод танхимууд				Дээд танхимууд			
		Сүүлийн сонгууь болсон хугацаа	Нийт суудлын тоо	Эмэгтэй гишүүдийн тоо	Эмэгтэй гишүүдийн эзлэх хувь	Сүүлийн сонгууль болсон хугацаа	Нийт суудлын тоо	Эмэгтэй гишүүдийн тоо	Эмэгтэй гишүүдийн эзлэх хувь
1	Руанда	2008	80	45	56.30%	2011	26	10	38.50%
2	Андорра	2011	28	14	50.00%	---	---	---	---
3	Куба	2008	586	265	45.20%	---	---	---	---
4	Швед	2010	349	156	44.70%	---	---	---	---
5	Сечиллэс	2011	32	14	43.80%	---	---	---	---
6	Сенегал	2012	150	64	42.70%	---	---	---	---
7	Финланд	2011	200	85	42.50%	---	---	---	---
8	Өмнөд Африк	2009	400	169	42.30%	2009	53	17	32.10%
9	Никрагуа	2011	92	37	40.20%	---	---	---	---
10	Исланд	2009	63	25	39.70%	---	---	---	---

Руанда улс нь эмэгтэйчүүдийн квотыг амжилттай хэрэглэсэн шинэхэн жишээ болж байна. Дэлхийн улсуудын парламентууд дотроо Руанда улс эмэгтэйчүүд давамгайлсан парламентаар анх удаагаа тодроод байгаа билээ. Руандад эмэгтэйчүүдийн парламентад эзлэх хувь хэмжээ Скандинавын орнуудын үзүүлэлтээс давж гарсан шалтгаан нь парламентын доод танхимын 80 суудлын 24, дээд танхим буюу Үндэсний Ассамблейн нийт суудлын 30%-ийг шууд эмэгтэйчүүдэд олгосон 2003 онд батлагдсан үндсэн хуулийн заалт юм. Мөн эмэгтэйчүүдийн парламентад эзлэх хувь өндөр байгаа нь хувь тэнцүүлэх сонгуулийн системтэй шууд холбоотой болох нь харагдаж байна. Сүүлийн

¹⁴⁶Эмэгтэйчүүдийн квот гэдэг нь ямар нэг байгууллага, эсвэл нэр дэвшигчдийн жагсаалтын, хууль тогтоох хурал, байнгын хороодын болон засгийн газрын гэх зэрэг олон түвшинд эмэгтэйчүүдийн эзлэх тодорхой хувийг баталгаажуулах аргачлал юм.

арван жилийн дотор Руанда улсын парламент дахь эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл бараг 36 орчин хувиар нэмэгдсэн нь тухайн улсад болсон эмгэнэлт цуст хядлагын дараах шинэ үндсэн хуулийн заалт бодит амьдралд хэрхэн нөлөөлсний жишээ болжээ.

Скандинавын улсууд нь парламент дахь эмэгтэйчүүдийн төлөөллөөрөө дэлхийн бусад улс орнуудыг байнга тэргүүлж ирсэн байна. Одоо ч эдгээр орнууд Парламент дахь эмэгтэйчүүдийн хувь нь хамгийн өндөр байдаг 20 орны тоонд багтаж байна.

	Скандинавын орнууд	Парламентын Нийт суудал	Парламент дахь Эмэгтэйчүүдийн суудал	Парламентад Эмэгтэйчүүдийн хувь
1	Швед	349	156	44.7%
2	Финланд	200	85	42.5%
3	Дани	179	70	39.1%
4	Норвеги	169	67	39.6%
5	Исланд	63	25	39.7%

<http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm> Situation as of **31 October 2012**

Гэхдээ Скандинавын эдгээр улсуудад эмэгтэйчүүдийн парламент дахь төлөөллийг баталгаажуулсан үндсэн хуулийн ямар нэг заалт болон бусад хуулиуд байдаггүй. Эмэгтэйчүүд улс төрийн тавцанд хүчтэй гарч ирсэн үе нь 1970 аад он бөгөөд энэ үед эдгээр орнуудад улс төрийн намуудын дүрэм ч эмэгтэйчүүдийн хувь хэмжээг зааж оруулаагүй байсан юм. Эмэгтэйчүүдийн байгууллага, иргэний нийгмийн шахалт нь Скандинавын орнуудад улс төрийн намуудынх нь хувьд хүчтэй нөлөөлсөн байна. Зүүн болон Төвийн үзэл баримтлалтай улс төрийн намууд сайн дураараа намын дүрэмдээ квот оруулж ирснээр бусад улс төрийн намуудад ч нөлөөгөө үзүүлсэн байна. 1993 онд Шведэд хоёр нэр дэвшигч бүрийн нэг нь эмэгтэй байна гэсэн зарчим дэвшүүлсэн байдаг. Өмнөд Африк болон Мозамбикт улс төрийн намууд квотын механизмыг нэвтрүүлсэн. Бүс нутгийн хэмжээнд Өмнөд Африкийн Хөгжлийн холбооны гишүүн орнууд 2005 он гэхэд Парламент дахь эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувийг 30% хүргэх зорилт тавин ажилалсан бөгөөд үүний үр дүнд дээрх холбооны 14 гишүүн орноос дөрвөн орны Хууль тогтоох байгууллагад эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл сүүлийн сонгуулийн дараа 30 хувиас дээш өссөн дүн гарчээ. Эдгээр орнуудын хамгийн өндөр үзүүлэлт нь Свазиландын 40 хувийн үзүүлэлт билээ.

Шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлдэг том хөшүүрэг нь эмэгтэйчүүдийн квот болсон хэвээрээ байгааг жишээнээс харж болно.

Эмэгтэйчүүдийн квот гэдэг нь ямар нэгэн байгууллагын, эсвэл нэр дэвшигчийн жагсаалтын, хууль тогтоох байгууллагын байнгын хорооны болон засгийн газрын гэх мэт олон түвшинд эмэгтэйчүүдийн эзлэх тодорхой хувийг баталгаажуулах арга хэрэгсэл юм. Засгийн газар, парламент болон орон

нутгийн удирдлагын байгууллага гэх мэт сонгогдох болон томилогдон ажилладаг байгууллагууд дахь эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг нэмэгдүүлэх нь квотын гол зорилго болдог. Өргөн хэрэглэгддэг квотын хоёр гол төрөл бол нэр дэвшигчийн тоонд квот тавих болон тодорхой тооны суудлыг эмэгтэйчүүдэд зориулан хуваах гэсэн хоёр төрөл байдаг.

Нэр дэвшигчийн тоонд квот тогтоох нь: тодорхой нэг сонгуульд оролцож байгаа нэр дэвшигчийн дотор эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувийн жингийн доод хязгаарыг тогтоож, улс төрийн намаас гарах нэр дэвшигчийн жагсаалтад тусгадаг.

Улс төрийн намуудын квот: Улс төрийн намууд сайн дураараа эмэгтэйчүүдийн квотыг дүрмэндээ тусгаж өгч төлөөллийг нь нэмэгдүүлэхэд чиглэдэг.

Зарим улс орнууд эмэгтэйчүүдэд хууль тогтоох байгууллагадаа тусгай суудал хуваарилдаг. Үүнийг үндсэн хууль болон бусад хууль тогтоомжоор зохицуулдаг. Уганда улсад сонгуулийн тойрог бүрийн 1 суудал буюу нийт суудлын 56 нь эмэгтэйчүүдэд хуваарилагдсан байдаг байна.¹⁴⁷ Руанда улсад нийт суудлын 30 хувьд эмэгтэйчүүд тусгай горимын дагуу сонгогддог бөгөөд энэ суудлыг зөвхөн эмэгтэйчүүдэд зориулан хадгалахаар үндсэн хуулиндаа заасан байдаг. Танзани улсад нийт суудлын 20% нь эмэгтэйчүүдийн суудалд шууд хадгалагддаг бол Кени болон Арабын зарим орнуудад сонгохгүйгээр эмэгтэйчүүдийг шууд томилдог туршлага ч байна¹⁴⁸. Филиппиний эмэгтэйчүүдийн нам 100% эмэгтэйчүүдийг нэр дэвшүүлэн өрсөлддөг.

Дэлхийн улсууд эмэгтэйчүүдийн квотыг хэрэглэсэн жишээг харьцуулбал:

	Улс орнууд	Улс төрийн намуудын сайн дурын квот	Парламентын квот	
			Нэг танхимтай болон доод танхимууд	Дээд танхимууд
1	МОНГОЛ	25 % хүртэл	Нэр дэвшигчдийн 20%	-
2	Австрали	40%	-	-
3	Австри	33.3-50%	-	-
4	Канад	25-40%	-	-
5	Македони	-	Нэр дэвшигчдийн 33%	-
6	Франц	50%	19%	22%
7	ХБНГУ	40-50%	-	-
8	Итали	50%	-	-
9	Норвеги	40-50%	-	-
10	Португал	-	Нэр дэвшигчдийн 33%/27	-
11	Швед	50%	-	-
12	ИхБритани	50%	-	-
13	БуркиноФасо	-	Нэр дэвшигчдийн 15%	-

¹⁴⁷ Constitution of Republic of Rwanda, ChapterII . Legislature

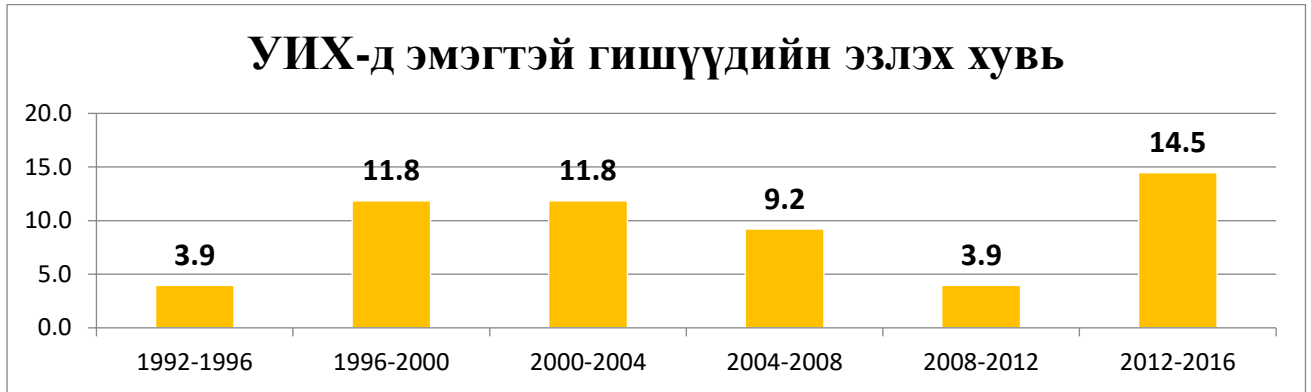
¹⁴⁸Парламент дахь эмэгтэйчүүд, тоо ба агуулга. УБ. 2008

14	Брунди	-	Шууд хуваарилсан суудал 32%	Шууд хуваарилсан суудал 46%
15	Жибути	-	Шууд хуваарилсан суудал 14%	-
16	Руанда	-	Шууд хуваарилсан суудал 56%	Шуудхуваарилсансууд ал 35%
17	Сомали	-	Шууд хуваарилсан суудал 7%	-
18	Сенегал	-	Нэр дэвшигчдийн 22%	Шууд хуваарилсан суудал 40%
19	Танзани	-	Шууд хуваарилсан суудал 30%	-
20	Уганда	-	Шууд хуваарилсан суудал 31%	-
21	Израйль	10-40%	-	-
22	Энэтхэг	-	-	Шууд хуваарилсан суудал 31%
23	Индонейз	-	Нэрдэвшигчийн 18%	-
24	Флиппин	25-100%	-	-

Монгол улс 2012 оноос эхлэн Жендэрийн Эрх Тэгш Байдлыг Хангах тухай хуулийг хэрэгжүүлж эхэлсэн бөгөөд 2012 онд батлагдсан УИХ-ын сонгуулийн тухай хуульд эмэгтэйчүүдийн хувь аливаа нам эвслээс нэр дэвшигчдийн 20-иос доошгүй байна гэсэн хуулийн заалтыг оруулж ирсэн нь улс төрийн намуудын сайн дурын квотыг намын дүрмэндээ тусгасанаас илүү бодитой нөлөө үзүүлж чадсан юм. 2012 оны УИХ-ын сонгуульд нийт 11 эмэгтэй гишүүн сонгогдсон нь ардчилсан үндсэн хууль батлагдсанаас хойш хамгийн том амжилт болж байна. 1992 оны анхны ардчилсан үндсэн хууль батлагдахаас өмнө эмэгтэйчүүд Ардын Их Хуралд 20-оос доошгүй хувийг эзэлж байсан бөгөөд 1950 онд 22,4%, 1972 онд 22,9% тус тус эзлэж байсан юм.¹⁴⁹

Ардчилсан үндсэн хууль хэдийгээр эмэгтэйчүүдэд сонгох сонгогдох суурь эрхийг нь нээж өгсөн ч эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл шийдвэр гаргах түвшинд огцом буурсан нь сонгуулийн системийн мажоритар тогтолцоо, мөн эмэгтэйчүүдийн улс төрийн намын удирдлагад эзлэх сайн дурын квот намуудын дүрэмд тусаагүй байсантай холбоотой юм. Нийгмийн шаардлага, ардчиллын бэхжилтийн үр дүнг хангах зайлшгүй шаардлагын улмаас улс төрийн нам тус бүр намын дүрэмдээ сайн дурын эмэгтэйчүүдийн квотын заалт оруулсан ч хууль тогтоох байгууллага дахь эмэгтэйчүүдийн тоо 2012 он хүртэл нэмэгдэх биш харин ч буурч байлаа.

¹⁴⁹ Цэдэнгийн Цэцэгжаргал “Монголын эмэгтэйчүүд” ХХ зуунд Хувьсал өөрчлөлт, УБ, 2005 он

2011 онд батлагдсан Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль 2012 оны 1 дүгээр сараас эхлэн хэрэгжсэн, 2012 оны УИХ-ын тухай хууль батлагдаж сонгуулийн системийг холимог тогтолцоотой болгосон, тэрчлэн аливаа нам эвслээс нэр дэвшигчдийн 20 хувиас доошгүй нь эмэгтэйчүүд байна гэсэн квотын заалтыг хуульд тусгаж хэрэгжүүлэх болсон нь Улсын Их Хуралд эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл нэмэгдэх үндэс суурь нь болсон байна.

Хэдийгээр хуулийн заалт мөрдөгдсөн ч улс төрийн намуудын хувь тэнцүүлэх хувилбарт нэрсийн жагсаалтаар эмэгтэйчүүдийг байршуулах асуудалд жагсаалтын боломжтой хэсэгт эмэгтэйчүүдийн нэрсийг жагсаахгүй үлдээх асуудал үүссэн нь дараа дараагийн сонгуульд давтагдах магадлал мөн өндөр байгаа билээ. 2012 оны сонгуульд нийт 544 нэр дэвшигч өрсөлдсөнөөс 174 эмэгтэй нэр дэвшигч өрсөлдсөн байна.

2012 оны УИХ-ын сонгуульд өрсөлдсөн нийт 11 нам 2 эвслээс жагсаалтаар нэр дэвшигчийг харвал эхний 10-т нийт 36 эмэгтэй эрэмбэлэгджээ. Эхний арвын эрэмбэнд 3 ба гурваас дээш эмэгтэй эрэмбэлсэн 2, 2 эмэгтэй эрэмбэлсэн 7, зөвхөн 1 эмэгтэй эрэмбэлсэн 4 нам эвсэл байсан нь сонгогдох боломжтой жагсаалтад эмэгтэйчүүдийг эрэмбэлэх хандлага бага байгааг харуулж байна. Тиймээс эмэгтэйчүүдийг хувь тэнцүүлэх зарчмаар сонгогддог намын жагсаалтад эрэгтэй нэр дэвшигчидтэй тэнцүү байр суурьтай эрэмбэлэгдэхэд нам доторх эмэгтэйчүүдийн нөлөөлөх чадварыг нэмэгдүүлэх, боловсон хүчний бодлогыг сайжруулах шаардлага тулгарч байна.

Дүгнэлт

Эмэгтэйчүүд нийгэм улс төрийн эрх чөлөөгөө олж авахын тулд түүхийн урт удаан замыг туулсан юм. Дөнгөж XIX зуунд эмэгтэйчүүдийн эрхийн тухай яригдаж, XX зуунд улс төрийн эрхийн тухай тэмцэл өрнөж, XXI зуунд эмэгтэйчүүдийг улс төрийн эрхийг хангах зайлшгүй шаардлагыг хүлээн зөвшөөрчээ.

Дэлхийн олон улс хийгэд Монголын эмэгтэйчүүдийн хууль тогтоох байгууллага дахь оролцооны хөгжлийн түүхийг товчоолон дүгнэвэл:

1. 1995 онд НҮБ-ын дэлхийн эмэгтэйчүүдийн 4 дүгээр их хурал Бээжин хотод болж “Бээжингийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө” гэж нэрлэгдсэн баримт бичиг гаргасан бөгөөд үүнд дурдсанаар “Шийдвэр гаргах бүх түвшинд эмэгтэйчүүд, эрэгтэйчүүдийн оролцооны түвшин ялгаатай байна”, “Эмэгтэйчүүдийн хөгжлийг дэмжих механизм бүх

түвшиндээ хангалттай бус байна” гэж заасан нь эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг нэмэгдүүлэх үйл ажиллагааг чиглүүлж өгсөн гол заалтуудын үндэс нь болжээ. Сүүлийн 18 жилийн турш ихээхэн өөрчлөлт орсон бөгөөд өнөөдөр дэлхийн хууль тогтоох байгууллагуудад эмэгтэйчүүдийн эзлэх дундаж хувь 22,4 болсон нь 1995 оны үзүүлэлтээс даруй 10%-аар илүү байгаа юм.

2. 1990 оноос квотын механизм хэрэгжиж эхэлсэн байна. 2005 он гэхэд 90 гаруй улс ямар нэг хэмжээгээр намынхаа дүрэмд буюу албан ёсоор хуулиндаа квотын тухай заасан байна. Эдгээрээс 50 гаруй улс оронд улс төрийн намууд сайн дураараа өөрийн дүрэмдээ эмэгтэйчүүдийн квотыг зарлан мэдүүлжээ.
3. Тухайн улсын сонгуулийн тогтолцоо болон квотыг хэрэгжүүлж буй механизм нь шийдвэр гаргах, хууль тогтоох түвшинд эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг нэмэгдүүлэх гол хөшүүрэг болдогийн жишээ нь Руанда улс бөгөөд эмэгтэйчүүдийн төлөөлөл хууль тогтоох байгууллагад хамгийн өндөр буюу 56,3 % байна.
4. Монгол улс 1992 оноос хойш эмэгтэйчүүдийн Улсын Их Хуралд эмэгтэйчүүдийн эзэлсэн хамгийн бага төлөөлөл нь 3 эмэгтэй гишүүн буюу 3,9 хувь хамгийн их нь 11 эмэгтэй гишүүн буюу 14,5 хувь байна.

Ерөнхийлөн дүгнэвэл:

Монгол улсад хууль тогтоох байгууллагад эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувийг нэмэгдүүлэхэд улс төрийн намуудын дүрэм дэх эмэгтэйчүүдийн квотын заалт, сонгуулийн хувь тэнцүүлсэн тогтолцоо, сонгуулийн хуулинд тусгаж өгсөн эмэгтэйчүүдийн квот мэдэгдэхүйц нөлөөлсөн гэж үзэж болно. Гэсэн хэдий ч эмэгтэйчүүдэд улс төрийн намын жагсаалтад боломжтой хувилбараар эрэмбэлэгдэх боломж төдийлөн хангалттай биш байгаа нь улс төрийн намуудад эмэгтэйчүүдийн нөлөөлөл бага, хүний нөөцийн бодлого алдагдсан байгаатай холбоотой гэж үзэж байна.

Abstract:

First Democratic states face up to women's political rights in nineteenth century. Therefore women's [representation](#) is increased in Legislatures around the world. Today, there are 20.4% of legislature houses, are women. In order to improve women's representation in the legislature is to have a woman quotation mechanism. In 2012, Mongolian Great State Khural passes new law about Election. According new election law, more than 20% of candidates are must be woman from all political parties. By [consequence of the law](#), first time in democratic election history of Mongolia, woman members became 14.5% of Great State Khural. However, We need to increase women's representation in legislature in Mongolia. In order to so, we have to change the human resource policy and raise women representation in decision making of all political parties.

Номзүй

1. Парламент дахь эмэгтэйчүүд, тоо ба агуулга. УБ., 2008
2. Цэцэгжаргал Ц. Монголын эмэгтэйчүүд XX зуунд: хувьсал, өөрчлөлт. УБ., 2009
3. Constitution of Republic of Rwanda, Chapter II. Legislature

4. Anna Coote "New gender agenda: Why women still want more" UK., 2000. p-86
5. Marie-Jean-Antoine-Nicolas Caritat, Marquis de Condorcet, On the Admission of Women to the Rights of Citizenship (1790), The First Essay on the Political Rights of Women. A Translation of Condorcet's Essay "Sur l'admission des femmes aux droits de Citй" (On the Admission of Women to the Rights of Citizenship). By Dr. Alice Drysdale Vickery (with preface and remarks) (Letchworth: Garden City Press, 1912).
6. <http://www.guide2womenleaders.com/>
7. <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>